

RUDOLPH LEWIS EN SUID-AFRIKA SE GROOTSTE OLIMPIESE OORWINNING: NUWE FEITE

Floris J.G. VAN DER MERWE

*Departement Sportwetenskap, Universiteit Stellenbosch, Stellenbosch,
Republiek van Suid-Afrika*

ABSTRACT

South Africa's biggest achievement at the Olympic Games was in 1912 when Rudolph Lewis won the 320 km cycle road race in Stockholm. This was the only cycle event at these Games and he was the only South African among the 123 riders from 16 countries. His winning time of 10:42:39.0 under shocking conditions bettered the Swedish record by 39:48:00. This article uncovers new information regarding his private life that has been unknown for 93 years. He had beaten the top South African rider of his day, W.R. Smith, in the Olympic trials by being the only rider from a field of 53 to finish a gruelling race over 150 miles in wet conditions. He was born on a farm in the Waterberg district (near Pretoria) but grew up in Germiston. In his youth he was also a good boxer and skater. He worked underground in a gold mine for the nine years preceding the 1912 Olympic Games. In 1913 he joined the professional road racing circuit in Germany, albeit with mixed success. He returned there for the 1914 season and was caught up in the First World War. He apparently served in the German army and was awarded the Iron Cross. The war and life of a prisoner of war left him in a weakened state. He died in 1933 at the relatively young age of 46.

Key words: Rudolph Lewis; 1912 Olympic Games; Stockholm; Cycling; South Africa.

INLEIDING

In die groter prentjie was die Olimpiese Spele van Stockholm in 1912 van belang omdat die sukses daarvan die moderne Olimpiese Spele-beweging gered het. Vir Suid-Afrika was dit van belang vanweë ons oes van ses medaljes; goud én silwer in die marathon, goud én silwer in die mansenkelspeltennis, goud in die mansdubbelspel en die grootste prestasie van almal, die goue medalje in die padwedren vir fietsryers. Laasgenoemde word nie net as ons grootste prestasie in die Spele-geskiedenis beskou nie, maar ook as een van die grootstes in Suid-Afrika se ganse sportgeskiedenis. Die bekende joernalis, Herbert B. Keartland, het laat in sy lewe gesê: "As one that has watched South African sport for nearly 70 years and been close to many champions, I rate the best of all of them this man [Lewis] who rode alone" (Keartland, 1978).

Die volgende feite is reeds bekend, maar word ter wille van die agtergrond herhaal.

Die enigste fietsrybaan in Swede is met die oprigting van die Olimpiese stadion in Stockholm vernietig. Dit het die organiseerders genoop om slegs 'n padwedren op die Olimpiese program aan te bied. Sedert 1901 is die jaarlikse Sweedse langafstandkampioenskap vir fietsry rondom die Mälär-meer beslis, alhoewel daar al in 1892 en 1893 ook by geleentheid hierlangs gejaag is. Hierdie gewilde roete sou dus as die enigste fietswedren by die Spele dien. In uiters warm

toestande het 'n rekordtal van 123 jaers uit 16 lande die stowwerige grondpadroete van 320 kilometer aangedurf. Die volgorde van wegspring is deur loting bepaal en die individuele jaers sou met tussenpose van twee minute wegspring (pasaangee is verbied). By die 11 kontrolepunte kon die jaers verversings, tegniese hulp en inligting ontvang.

Suid-Afrika se enigste inskrywing, Rudolph Lewis, is tweede geloot en het twee minute ná die eerste jaer weggespring. H.B. Keartland, wat die Spele as joernalis bygewoon het, het ook as die span se atletiekafrigter opgetree. Sy raad aan Lewis was om van elke kontrolepunt 'n eindpunt te maak. Omdat hy voor gejaag het, kon hy nie sy tye met die res van die veld vergelyk nie.

Lewis het inderdaad dié raad gevolg en die fietsrywêreld verstom. Hy het om 02:02 weggespring en om 03:00 is daar in die stadion berig dat hy alreeds die eerste kontrolepunt verbygesteek het. Dit het beteken dat hy 33 km in 57 minute afgelê het. Vergelyk dit met die 1908-Spele waar die eerste 40 km van die 100 km-baanwedren maar in 60 min afgelê is. Alhoewel Lewis se kragte teen die einde afgeneem het, het hy nogtans die wedren maklik gewen. Sy wentyd was 10:42:39.0. Hy het nie net die Sweedse rekord van 1909 met 39 minute en 48 sekondes verpletter nie, maar sy gemiddelde spoed vir die 320 km was 29 km per uur! As in ag geneem word dat dit sonder 'n verskeidenheid van ratte in versengende hitte en in versmorende stof op 'n heuwelagtige grondpad was (Van der Merwe, 1978: 75, 103-109, 631), dan is dit vandag nog 'n prestasie wat jou verstom laat.

Van dié Spele se goue medaljewenners was die minste oor Rudolph Lewis bekend. 'n Sweedse fietsry-historikus, Gunnar Svartengren, beaam dit deur te skryf dat Lewis "...[was] an extraordinary person but is very little known (sic)" (Svartengren, 2004). 'n Behoeftige om meer oor Lewis te wete te kom, het uit hierdie stelling van die Sweed ontstaan. Die feit dat die notules van die Suid-Afrikaanse Olimpiese Vereniging (tot voor Oktober 1920) verlore geraak het, ontnem die navorsing van belangrike primêre inligting. Nuwe feite wat nou opgediep is, raak die volgende aspekte:

BIOGRAFIESE GEGEWENS

Die *Star* (1912a: 9) gee sy volle name as Rudolph Ludewyk Lewis en sê dat hy te Waterberg, in die Pretoria-distrik, gebore is. Volgens Laubscher (2002: 21) is sy geboortedatum 12 Julie 1887. Hy het sedert 15-jarige ouderdom in Germiston gewoon. Dit strook met 'n biografiese skets deur Harold Browne getitel “An old time Olympic champion cyclist” (Browne, g.d.). Browne (g.d.: 1) voeg net by dat Lewis op 'n plaas in die Waterberg grootgeword het. Of Lewis ooit op 'n stadium in Robertson gewoon het, soos die *Cape Times* beweer, kon nie met sekerheid vasgestel word nie. Dié berig in die *Times* (1912a: 8) lui soos volg: “Two events stand out from all others at the Olympic Games. These are the Marathon and the 200 miles cycle race – the only wheel event on the programme. South Africa, thanks to a grand performance by the ex-Robertson rider R. Lewis – has already gained one of these coveted distinctions, ...”. Die *Star* (1912a: 9) noem verder dat hy drie jaar voor die Spele getroud is en die vader van twee kinders was.

Lewis het 'n week na sy Olimpiese oorwinning 25 jaar oud geword. Hy het eers teen die einde van 1909 mededingend begin fietsry toe hy by die “Germiston District Cycling Club” aangesluit het. Vriende wat saam met hom geoefen het, het gereeld vertel van sy buitengewone talent. Dit is vir die eerste keer bewys toe hy op 15 September 1909 die klub se 50-myl-wedren in rekordtyd gewen het. Die roete was van Germiston na Heidelberg en terug. Hierna het hy ook twee keer die vinnigste tyd in die Diamond Road-wedren behaal. Sy onkunde rakende wedrenstrategie was egter so opvallend dat 'n veteraanjaer, Arthur E. George, hom begin touwys maak het (*Star*, 1912a: 9).

Dit moes vrugte afgewerp het, want in 1911 het hy die “Rand Roads Cycling Club” se “100-guinea B.S.A. gold vase” verower toe hy die 100-myl-padwedren in die vinnigste tyd ooit gewen het. Hy het vyfde geëindig nadat hy sonder voorgee weggespring het (*Star*, 1912d: 11).

Volgens Browne (g.d.: 2) het hy sonder finesse gery en op blote krag en stamina staatgemaak. Hy skryf ook die volgende: “In road racing, should he see a sluit (sic) a foot or so wide directly in his path, he usually jumped it. He simply stood up on his pedals at full speed and lifted his machine across. No mean accomplishment, because he did not use a free-wheeling machine, so that his legs were rotating continuously” (Browne, g.d.: 2).

Bogenoemde biografiese skets deur Browne (g.d.: 1) bring ’n interessante nuwe brokkie inligting na vore. Volgens hom was Rudolph se bynaam “Pa”. Ander populêre bronne verwys na “Okey” (Emery, 1956: 28; Opperman & Laubscher, 1987: 6). Volgens Browne (g.d.: 2) was Rudolph eers ’n rolskaatser voordat hy aan fietsry as sport begin deelneem het. Toe rolskaatsry sy hoogtepunt in gewildheid aan die Rand bereik het, het Lewis sy stamina getoon toe hy die 15- en 25-myl-wedrenne gewen het.

Nog ’n brokkie nuwe inligting kom uit ’n Duitse bron, *Die Matadore der Landstrasse*, wat ’n onderafdeling aan Rudolph Lewis gewy het. Hiervolgens, en dit is iets wat Browne heeltemal verswyg het, was Lewis ’n bokser van formaat voordat hy fietsry as sport aangepak het. Hy sou “14 goue medaljes” as bokser verwerf het teenoor die “62 goue medaljes” vir fietsry voor sy Olimpiese oorwinning. Hierdie Duitse bron fouteer oënskynlik deur Lewis se geboortedatum en -plek as 1890 en Johannesburg onderskeidelik aan te gee (Franz, 2005).

VOOR DIE SPELE

Dit blyk dat Lewis die laaste spankeuse vir die Spele was. Hy het sy insluiting verdien deur ’n buitengewone vertoning in die proewe te lewer. Hy was die enigste fietsryer wat dié 150-myl-roete (241.4 km) kon voltooi (*Illustrated Star*, 1912: 13). Sy grootste mededinger om ’n plek in die span was W.R. Smith. Op dié dag was Lewis egter beter. Die proewe is in die laaste week van April gehou en dit was ’n onplesierige dag met reën wat in vlae neergekom het. Die roete was plek-plek onder water en modder. Dit het die proefren in ’n toets vir stamina verander, want van die 53 jaers wat weggespring het, kon net Lewis die wedren voltooi! Smith het weliswaar vir 75 myl (121 km) voorgeloop, maar ses papwiele opgedoen (wat hy self moes regmaak). Na 120 myl (193 km) het hy toe maar tou opgegooi (*Cape Times*, 1912a: 8).

Nadat Lewis vir die span genomineer is, het dit uitgelek dat hy finansiële swaargery het en nie so ’n reis sou kon bekostig nie. Gelukkig het Arthur George en Edwin George, twee bekende fietsryers en die eienaars van ’n fietswinkel in Germiston, na vore getree en ’n fonds gestig om die geld vir die aankoop van die nodige toerusting vir Lewis in te samel (Browne, g.d.: 3).

Twee tot drie weke voor die Spele ’n aanvang geneem het, het die span soos gebruiklik in Engeland voorberei. Omdat die Spele op 6 Julie geopen het, moes die Springbokke dus in Junie hul voorbereiding gedoen het. In 1912 het hulle naby Brighton gebly en Lewis het lang afstande op sy fiets met hardloop afgewissel (Emery, 1956: 17, 19). Lewis het soggens om 04:00 opgestaan sodat hy gewoonde raak aan oefening só vroeg in die oggend (dit was toe al bekend dat die Olimpiese wedren om 02:00 sou begin) (*Cape Times*, 1912a: 8).

TYDENS DIE SPELE

Lewis het 'n Swift-fiets met 'n 88-rat gery en nie met 'n vrywiel (soos berig is) nie. Hy het tweede weggespring. Die Fransman voor hom het met 'n 77-rat gery, maar Lewis het hom binne vyf myl ingehaal. Al die jaers wat gevolg het, het by die kontrolepunte na sy tye gevra en hulle was dit eens dat hy nie die pas sou kon volhou nie. Vir die eerste 100 myl het hy 'n wind van voor gehad, maar met die omdraaislag kon hy baie spoed optel met sy hoë rat. Volgens hom was sy snelheid oor die laaste 20 myl (32 km) vinniger as dié oor enige soortgelyke afstand tevore. Die oppervlak van die roete het hy as skokkend beskryf. Dit was veel erger as die gewone Transvaalse paaie waaraan hy gewoond was (*South Africa*, 1912d: 503; *Rand Daily Mail*, 1912i: 8).

Die roete om die Mälarmeer was baie moeilik. Dit was heuwelagtig en die pad was vol wielspore en gate. Diegene wat die roete geken het, het voorspel dat die wentyd nie vinniger as 12 uur sou wees nie (*Cape Times*, 1912a: 7) - Lewis se wentyd soos alreeds genoem was 10:42:39 (Bergvall, 1913: 443). Hy het nie net die Olimpiese goue medalje verower nie, maar ook 'n spesiale silwerbeker ontvang vir sy beste tyd tussen Stockholm en Vesteras ('n afstand van 125 myl) (*Rand Daily Mail*, 1912a: 4). Dit verskil effens van die amptelike verslag oor die Spele. Volgens hierdie verslag is ses bekere uitgedeel. Die een wat Lewis ontvang het, was die "Eskilstuna Commemoration Cup" en dié beker was vir die wenner van die totale wedren (Bergvall, 1913: 452). Terloops, Lewis het die stadion 'n halfuur voor die verwagte tyd bereik en net 12 deelnemers kon die stadion binne twee uur ná Lewis haal (*London Times*, 1912: 10).

H.B. Keartland, wat na Lewis en die atlete omgesien het, het ná die Spele met sy aankoms in Londen die volgende verklaring aan die *Sporting Life* gedoen:

“... it would have been a foolish thing to dogmatise on the probabilities of any man winning this Lake Malar race. It was too much of a lottery. However, when we knew that he had drawn second place, I can tell you we felt pretty sure of his victory. My instructions to Lewis were: ‘Go right away from the start; ride your first 50 miles at top speed; and then put it all in on the rough portions of the journey’. You see, I knew this lad could stay and I also believe that he is fast enough to beat the 50 miles record. So my idea was that if he once got away the others would wear themselves out in trying to catch him. I may also add that he probably rode the lightest machine in the race, and was the lightest-clothed rider, for he only wore the usual patch-racing suit, used Dunlop racing tyres, and was in every way fitted to dash away as if the race had been on the fastest roads in the world instead of some of the worst” (*Rand Daily Mail*, 1912e: 8).

Dié wedren het basies neergekom op ’n 320 km-tydtoets (*Cape Times*, 1912a: 8).

Die Franse jaer wat eerste weggespring het, het vroeg in die wedren amper veroorsaak dat Lewis geval het. Dit was tydens die Springbok se verbysteekpoging, slegs vyf myl (agt km) vanaf die wegspring. Die uiteinde van die saak was dat hierdie jaer self in die sloot beland het (*Rand Daily Mail*, 1912e: 8; *Rand Daily Mail*, 1912i: 8). Van die ander deelnemers het wel noue ontkomings gehad. ’n Skotse jaer, [John] Wilson, het drie keer in ’n sloot beland. Met

die derde valslag het 'n Sweedse jaer bo-op hom geval en die Engelse jaer, [Leon] Meredith (wat uiteindelik vierde geëindig het (Van der Merwe, 1978: 108)), bo-op beide van hulle. Meredith het sy fiets beskadig en 'n halfuur verloor. Nog 'n jaer, A.J. Stokes van Engeland, het weer sy sleutelbeen gebreek toe hy geval het en moes hom aan die wedren onttrek (*Rand Daily Mail*, 1912d: 8; Bergvall, 1913: 444).

Die Sweedse kampioen, wat twee minute ná Lewis weggespring het, kon die Springbok ook nooit inhaal nie. Vir die eerste helfte van die wedren het Lewis met 'n wind van voor gery en by die kontrolepunte het die beamptes hom gewaarsku dat hy nie sy vinnige pas met so 'n groot rat sou kon volhou nie. Sodat ses myl voor die eindpunt (wat in die Olimpiese stadion was) het hy 'n papwiel gekry. Hy moes daarna elke kwartmyl stilhou om die wiel op te pomp. Alhoewel hy hierdeur tyd verloor het, het dit ook gemaak dat hy relatief vars by die stadion aangekom het. In sy eie woorde: “When I reached the stadium I felt quite fresh, ... I never realised my strength and my powers of endurance till then” (*Rand Daily Mail*, 1912i: 8).

NA DIE SPELE

Na sy oorwinning het 'n Amerikaanse afvaardiging hom \$2 000 aangebied om professioneel te begin jaag, maar hy het nie die aanbod aanvaar nie (*Rand Daily Mail*, 1912i: 8). Hy het ook 'n aanbod ontvang om in Duitsland aan professionele padwedrenne deel te neem (Franz, 2005). Hierdie aanloklike aanbod moes 'n saadjie geplant het, want die volgende jaar het Lewis hom inderdaad by 'n beroepsplan in Europa aangesluit.

Lewis het op Saterdag, 27 Julie 1912 met die RMS Walmer Castle uit Southampton vertrek (*South Africa*, 1912a: 191) en op 13 Augustus in Kaapstad gearriveer (*South Africa*, 1912b: 336). Sy aankoms saam met die atlete George Patching, Reuben Povey en John Victor word deur die *Rand Daily Mail* (1912g: 7) bevestig. Lewis het Kaapstad op 13 Augustus met die 11:30-trein verlaat en sou op 15 Augustus om 09:00 by Parkstasie arriveer (*Star*, 1912e: 10). Die *Rand Daily Mail* (1912j: 8) fouteer deur te berig dat hy op 22 Augustus op Parkstasie aangekom het. 'n Klein maar entoesiastiese groepie ondersteuners het Lewis op die stasie ingewag, waar hy dadelik op die skouers getel en rondgedra is (*Star*, 1912f: 11).

Terug tuis in Germiston het Lewis interessante verhale te vertel gehad. Hy het verwys na die kritici wie se monde hy met sy Londen-Brighton-rekord gesnoer het. Nie veel kon oor hierdie rekord gevind word nie, maar dit is wel bekend dat F.H. Grubb op 10 Julie 1912 die rekord oor die 104 myl na 5:9:41 verbeter het (*Rand Daily Mail*, 1912b: 10). Dit kon dus Lewis se rekord gewees het.

Die “kritici” waarna hy verwys was egter net 'n joernalis wat met Lewis se insluiting in die span minagtend verwys na “a cyclist named Lewis, whom nobody knew” wat in die span opgeneem is ten koste van uitstekende jaers wat al verskeie baankampioenskappe gewen het. In die twee jaar wat die Spele voorafgegaan het, was W.R. Smith die mees uitstaande fietsryer in Suid-Afrika. Gedurende hierdie era het Lewis, teen die verwagting in, vir Smith by een of twee geleenthede op 'n moeilike padroete geklop. Met die Paarlse sportdag van 1911, waar daar tradisioneel oor 25 myl om die Blake-beker meegeding is, het Lewis die Olimpiese Spele in gedagte gehad toe hy Smith geklop het (*Cape Times*, 1912a: 8). Smith het dié wedren in 1909 en 1910 gewen en as hy dit weer in 1911 kon vermag, sou die beker sy eiendom word – tot groot bekommernis van die organiseerders. Lewis het die week voor die byeenkoms elke

dag op die baan geoefen om met die skerp draaie vertrouwd te raak. Met die aanbreek van die laaste rondte was daar vier jaers voor, onder andere Smith en Lewis. In die pylvak het Lewis die ander laat “stilstaan” en eerste oor die wenstreep gejaag. In 1912, terloops, het Smith weer gewen en was Lewis derde (Human, 1984: 49-54). Na sy Paarl-oorwinning was kenners dit eens dat hy Smith se gelyke op die baan was en, wat stamina betref het, ook op die padroetes. Indien fondse dit toegelaat het, sou Smith sy spanmaat by die Spele gewees het. Die kans dat hulle die eerste twee plekke (soos in die marathon) sou verower het, was baie goed (*Cape Times*, 1912a: 8).

Wat Lewis se prestasie nóg meer merkwaardig maak, is die feit dat sy werk as ’n afbouer by die myn ondergronds van aard was. Hy kon net in sy bietjie vrye tyd sy oefenprogram volg (*Cape Times*, 1912a: 8; Emery, 1956: 25). Vir nege jaar voor die Spele het hy ondergronds vir Consolidated Goldfields gewerk. Ten tyde van sy insluiting in die Olimpiese span was hy werkzaam by May Consolidated G.M. Co. (*Star*, 1912a: 9). Op daardie tydstip is die beroepslewe van ’n mynwerker aan die Rand op nege jaar geskat, wat Lewis se prestasie nog meer indrukwekkend maak. Hy was baie gelukkig om silikose (longsiekte) vry te spring (Browne, g.d.).

Rudolph Lewis was dus op 15 Augustus weer tuis in sy huis in Victoriastraat, Germiston. Hy het aan die Germistonse verteenwoordiger van die *Star* gesê dat hy verbaas was om in Kaapstad al die negatiewe koerantberigte oor die spanbestuur te sien. Op ’n vraag of hulle goed onthaal is, het hy geantwoord dat daar nie geld vir onthaal was nie (*Cape Times*, 1912b: 7; *Rand Daily Mail*, 1912i: 8). Oor die gebrek aan geld het die *Star* (1912c: 9) die volgende berig: “... with the amount already raised we are able only to pay the bare travelling and living expenses of some and a portion of the expenses of others who were sent...”.

Pas na sy tuiskoms moes Lewis by die Orpheum-teater in Johannesburg verskyn, waar ’n rolprent oor die Spele vertoon is (*Rand Daily Mail*, 1912i: 8). Die ironie is dat die koerantadvertensie oor hierdie rolprent net na die oorwinnings van McArthur, Winslow en Kitson en die “plucky race” van Gitsham verwys het (*Rand Daily Mail*, 1912h: 6). Geen woord oor Lewis nie! Voor die rolprent oor die Olimpiese Spele gedraai het, het hulle ’n rolprent vertoon wat Lewis se aankoms op Parkstasie uitgebeeld het. Toeskouers kon toe sien hoe J.W.F. Hoffman, ’n ene Hossack en ander lede van die Transvaal Fietsry-unie vir Lewis op die skouers rondgedra het (*Rand Daily Mail*, 1912i: 8).

H.B. Keartland, ’n joernalis by die Spele en afrigter van die Springbokke, het die volgende omtrent die 1912-span te sê gehad:

“A representative team never left South Africa with so little encouragement and it can be pretty safely reckoned that one so severely criticised never will. Those who had faith in the team could be counted on one hand, and just as those few played the game by the team in Africa, so has the team played the game in this country. Apparently the English press took its attitude from the South African standpoint, and considered it best to ignore us, for no team ever had a less cordial welcome. ‘We’, as a member of the team put it, ‘slunk into London by a back door’. From Southampton, instead of proceeding to the world’s capital, as usual with all teams, we went straightaway coastwards to training quarters at Brighton, and six hours after landing the team started its arduous training to dumbfound its South African critics” (*Star*, 1912b: 9).

Dit is dus duidelik dat die Suid-Afrikaanse publiek aanvanklik nie hoë verwagtinge van hierdie span gehad het nie, maar teen middel-Julie het die pers geskryf dat dit moeilik was om die volle betekenis van die Suid-Afrikaanse prestasies te begryp (*Star*, 1912b: 9). As 'n blyk van “skuldgevoel” is daar tydens 'n groot vergadering in Potchefstroom besluit om die Transvaal Amateuratletiekvereniging en die Transvaal Fietsry-unie te nader oor 'n gepaste geskenk vir die oorwinnings wat McArthur en Lewis behaal het (*South Africa*, 1912c: 426). Op Vrydagaand 16 Augustus het die voorsitter en lede van die Olimpiese komitee in die Orpheum na rolprente oor die Olimpiese Spele gekyk. 'n Kollekte is daar opgeneem om die gepaste geskenke te koop (*Cape Times*, 1912c: 9). 'n Ander berig noem dat geskenke ook vir Winslow, Kitson en Gitsham gekoop sou word (*Rand Daily Mail*, 1912f: 10).

Browne (g.d.: 3) fouteer in sy biografiese skets van Lewis deur te verklaar dat hy nie bewus daarvan was dat Lewis ná die Olimpiese Spele na Suid-Afrika teruggekeer het nie. Hy is wel korrek deur te verwys na Lewis se era as professionele fietsryer in Europa voor die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog. Hy voeg verder by dat Lewis as 'n korporaal in die Duitse Leër diens gedoen het en dat hy kort na die oorlog in Duitsland oorlede is, maar erken in dieselfde asem dat hy nie vir die waarheid pa kan staan nie. Wat Lewis se sterfte betref, is hierdie feit nie korrek nie, want Lewis is eers op Sondag, 29 Oktober 1933 oorlede (Laubscher, 2002: 21).

'n Tekortkoming in dié navorsing is die gebrek aan inligting oor Lewis se lewe in Duitsland. Hy het wel as professionele jaer in Duitsland opgetree, maar hoe lank hy in totaal daar vertoef het en hoekom hy in die oorlog vir Duitsland geveg het, is onseker. Volgens Ron Thompson (2004; 2005) het hy 'n Ysterkruis vir dapperheid ontvang en is hierdie toekenning lank in 'n hotel in Germiston uitgestal. Enkele navrae aan Duitse historici het nog niks opgelewer nie, so ook nie die Duitse internetposdiens vir fietshistorici nie (Svartengren, 2005). Emery (1956: 28), weliswaar 'n onbetroubare bron, beweer dat Lewis in 1913 na Europa vertrek het om hom by een van die groot padwedrenberoepspanne aan te sluit. Hy het blykbaar goed gevaar, maar toe breek die Eerste Wêreldoorlog uit terwyl hy nog in Duitsland was. Niks is toe 'n tyd lank van hom gehoor nie, totdat hy ná die oorlog in Johannesburg opgeduik het ...”his grand physique worn to a shadow and his body racked with disease”. Hy was blykbaar betrokke by hewige gevegte aan die oostelike front en is 'n paar keer gewond. Hy het ook groot agteruitgang in die krygsgevangenekampe beleef en nooit weer volkome herstel nie (Emery, 1956: 28).

Human (1984: 54) bevestig dat Lewis in 1913 na Europa is en dat hy 'n paar groot padwedrenne “gewen” het voor die oorlog uitbreek het. Learmont (1990: 72) is meer spesifiek en noem dat hy vir 'n beroepspan in Sakse gaan jaag het. Hy was blykbaar nie baie suksesvol met die eerste vyf kompetisies nie, maar het die Dresden 226 km-wedren in 7:52:23 “gewen”. Hy bevestig ook dat min van Lewis bekend is ná 1914. Ongelukkig verskaf nie een van hierdie outeurs die bronne wat hulle geraadpleeg het nie.

Die belangrikste padwedrenne van 1913 word in die Duitse fietsryjaarboek, *Sport-album der Rad-Welt* (p.126) (Franz, 2005), gelys. Hierdie wedrenne was van 16 Maart tot 21 September. Ongelukkig word net die eerste drie jaers se name gegee en Lewis se naam verskyn by vier van dié uitslae.

Franz (2005) verskaf ook inligting uit 'n Duitse bron, getitel *Die Matadore der Landstrasse*, waarin vertel word dat Lewis en sy afrigter in die lente van 1913 in Chemnitz (oftewel Karl-

Marx-Stadt, nie ver van Dresden nie) gearriveer het om op die fietsrybaan daar te oefen. Dit blyk dat hy steeds met sy groot rat (waarmee hy die Olimpiese wedren gewen het) gery het, maar dit het hom gekniehalter. Dit sou hy in die eerste wedren van die jaar, die Berlyn-Kottbus-Berlyn-wedren op 16 Maart, agterkom. Daarbenewens het 'n wiel ook nog gebreek. Ook die Berlyn-Leipzig-Berlyn-wedren van 30 Maart was 'n teleurstelling. Net toe die publiek hom as 'n mislukking wou afskryf, het die ommekeer plaasgevind. Hy het die regte ratgrootte gevind en in die Völkerschlacht-Jubiläums-trofee het hy in die eerste skof uitstekend gejaag, maar ongelukkig die wegspring in die tweede skof misgeloop. In die wedren oor 250 km rondom Keulen op 4 Mei het hy tweede geëindig. Hy het ook die opvatting dat hy net in uifers warm toestande kon presteer, die nek ingeslaan toe hy op 11 Mei in koue, mis en reën die bergwedren rondom Spessart en Rhön oor 330 km oorheers het. Dit was net in die laaste deel waar hy sy voortou verloor en met 'n tweede plek tevrede moes wees.

Hierdie fietsryjaarboek verklaar die “fout” wat Learmont gemaak het. Die beampte by die wenstreep in die “Rondom Dresden-resies” oor 226 km op 1 Junie het Lewis as wenner aangewys, maar nadat 'n foto van die eindpoging bestudeer is, is besluit dat Franz Suter hom net-net geklop het. Franz was ook sy spanmaat toe Lewis vyfde in die 12-uur-wedren van Chemnitz was. Ná hierdie wedren is Lewis deur foute of tekortkominge (“Defekt”) geteister en kon hy eers weer op 28 Julie op die voorgrond tree. Hy was derde in hierdie wedren rondom Krefeld oor 241.7 km. Tot en met sy laaste wedren op 14 September het Lewis nie veel vermag nie, hoofsaaklik weens “unbelievable bad luck” (Franz, 2005).

Lewis het aan die einde van September na Suid-Afrika teruggekeer met die belofte dat hy in 1914 in Duitsland sou terugwees om aan die padwedrenne deel te neem. “The cordial words that Lewis said towards the now embosomed Germany and his comrades have proved that he felt well amongst the German road cyclists in spite of his many undeserved failures. One will like to see the uncrowned world champion again after he has shown that he is a good racing cyclist and above all an unimpeachable sportsman” (vertaal uit *Die Matadore der Landstrasse*, p.40, deur Franz, 2005).

Hieruit kan gespekuleer word dat Lewis wel in die lente van 1914 na Duitsland teruggekeer het en dat hy met die uitbreek van die oorlog in Augustus in dié land vassekeer was en saam met sy spanmaats die wapen opgeneem het.

SAMEVATTEND

Wat Suid-Afrika se prestasies in die Olimpiese uithouvermoë-items (die padfietswedren en natuurlik ook die marathon) soveel meer merkwaardig maak, was die gebrek aan 'n gebalanseerde dieet waaraan deelnemers voor en tydens die Spele onderworpe was. Daar was tye dat hulle honger gely het weens die gebrek aan geld om kos te koop. Vir amper twee maande het hulle van broodrolletjies en melk (soms suurmilk) geleef. Dit is hoekom daar na hierdie span as die “Brood-en-melk-span” verwys is. By die Spele self het hulle darem 'n rolletjie en 'n gekookte eier of twee vir ontbyt gekry en dan 'n gekookte aandete. Daar was nie fout met laasgenoemde se kwaliteit nie, maar die kwantiteit was die probleem (Emery, 1956: 12-14).

Die amptelike verslag oor die Spele was van mening dat “The riding of the winner, Lewis, was simply unique, and the result a magnificent one” (Bergvall, 1913: 453). Dit word aanvaar dat Lewis die nie-amptelike amateur-wêreldfietsrykampioen van 1912 was (Franz, 2005). Bogenoemde nuwe feite probeer Lewis se uitsonderlike prestasie gestand doen. Nie net het hy respek in die buiteland afgedwing nie, maar ook op plaaslike front het dit ’n positiewe uitwerking op hierdie sportsoort gehad. Dat Lewis met sy prestasie ’n inspuiting aan plaaslike fietsry verskaf het, is sonder twyfel. Met die oog op die 1912-BSA-padwedren, is berig dat ’n veel groter inskrywingstal verwag is as voorheen en dat dit als te danke was aan Lewis se Olimpiese oorwinning (*Rand Daily Mail*, 1912c: 10).

SUMMARY

Rudolph Lewis and South Africa’s biggest Olympic victory: New facts

South Africa’s biggest achievement at the Olympic Games was in 1912 when Rudolph Lewis won the 320 km cycle road race in Stockholm. This was the only cycle event at these Games and he was the only South African among the 123 riders from 16 countries. He was second on the starting line. The instruction from his coach was that he should make every one of the 11 controls a winning post, and that he did for nearly all the way. With an average speed of 29 km/hour he broke the Swedish record over this route by 39:48:00. Nobody expected the winning time to be under 12 hours – Lewis did it in 10:42:39. This was certainly an amazing victory as the race was held in scorching heat and dust and over a hilly terrain. The road surface was described by Lewis as “shocking”, since it was full of ruts and holes. At the Games Lewis rode a Swift machine with an 88 gear and no free-wheel as was reported. Everybody thought he would not keep the pace due to the bigger gear, but his amazing stamina proved them wrong. About six miles from the stadium he had a flat tyre and from there he had to stop every quarter of a mile to pump his tyre.

For more than 90 years very little was known of Lewis’ private life. Enquiries from abroad led to this fuller investigation. We knew he was born on 12 July 1887 and died on 29 October 1933. But that was all. New information is that he had a second name, Ludewyk, and that he was born on a farm in the Waterberg district, near Pretoria. From his teenage years he lived in Germiston. He was apparently a good boxer and skater in his youth. He only took up cycling at the end of 1909. In 1912 the trials for the Olymics were held over a distance of 150 miles and his only challenge came from the top South African rider of that time, W.R. Smith. After six flat tyres, Smith gave up and Lewis was the only trialist out of 53 to finish this gruelling race in very wet conditions. Lewis also worked underground in a gold mine for nine years preceding the Stockholm Olympics.

After his Olympic triumph he was offered a career in professional riding by an American scout, but he declined. Another offer was to ride in professional road races in Germany. He initially declined this too, but in 1913 he changed his mind and joined the professional ranks in Germany from March till September. He did not have much success in the beginning, but after changing to a smaller gear he ended second in a couple of races. He came back to his family (wife and two children) in Germiston, but with the promise to be back in Germany for the summer of 1914.

This is where the information regarding his life ends to a certain extent. The following could not be historically verified. He apparently did go back to race in 1914 and when the First World War broke out, joined his German team-mates in their war effort. Another source tells of his Iron Cross that was exhibited in a Gemiston hotel for a long time. According to the late Ira Emery, long-time secretary of the South African Olympic Games Association, he returned in a poor physical condition after the war. The life in the prisoner-of-war camp had taken its toll. Apparently he never fully recovered from it.

BRONNE

- BERGVALL, E. (Ed.) (1913). *The fifth Olympiad. The official report of the Olympic Games of Stockholm 1912*. Stockholm: Wahlström & Wildstrand.
- BROWNE, H. (n.d.). Reference A1304f, Department of Historical Papers, William Cullen Library, University of the Witwatersrand, Johannesburg.
- CAPE TIMES, THE (1912a). 9 July.
- CAPE TIMES, THE (1912b). 16 August.
- CAPE TIMES, THE (1912c). 17 August.
- EMERY, I.G. (1956). *Springboks of the Olympiad*. Johannesburg: Afrikaanse Pers-boekhandel.
- FRANZ, R. (2005). E-pos (fraenzi@trackcycling.de) aan F.J.G. van der Merwe (floris@sun.ac.za), 6 Desember.
- HUMAN, E. (1984). *Die Paarl Boxing Day Sports*. Kaapstad: San-uitgewers.
- ILLUSTRATED STAR, THE (1912). 13 July.
- KEARTLAND, H.B. (1978). Persoonlike korrespondensie met F.J.G. van der Merwe, 28 Februarie.
- LAUBSCHER, H.P. (Comp.) (2002). *South Africa's Olympians, 1904-2000*. Menlo Park (Pretoria): Olympia Scripta Historia.
- LEARMONT, T. (1990). *Cycling in South Africa*. Sandton: Media House Publications.
- LONDON TIMES, THE (1912). 8 July.
- OPPERMAN, R.W.J. & LAUBSCHER, L. (1987). *Africa's first Olympians. The story of the Olympic Movement in South Africa, 1907-1987*. Johannesburg: SANOC.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912a). 9 July.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912b). 12 July.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912c). 20 July.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912d). 2 August.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912e). 9 August.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912f). 12 August.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912g). 14 August.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912h). 15 August.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912i). 16 August.
- RAND DAILY MAIL, THE (1912j). 23 August.
- SOUTH AFRICA (1912a). 27 July.
- SOUTH AFRICA (1912b). 17 August.
- SOUTH AFRICA (1912c). 31 August.
- SOUTH AFRICA (1912d). 14 September.
- STAR, THE (1912a). 8 July.

STAR, THE (1912b). 15 July.

STAR, THE (1912c). 16 July.

STAR, THE (1912d). 22 July.

STAR, THE (1912e). 14 August.

STAR, THE (1912f). 15 August.

SVARTENGREN, G. (2004). E-pos (gunnar.svartengren@swipnet.se) aan F.J.G. van der Merwe (floris@sun.ac.za), 13 Januarie.

SVARTENGREN, G. (2005). E-pos (gunnar.svartengren@swipnet.se) aan F.J.G. van der Merwe (floris@sun.ac.za), 18 April.

THOMPSON, R. (2004). E-pos (ron@motive.co.za) aan F.J.G. van der Merwe (floris@sun.ac.za), 18 Mei.

THOMPSON, R. (2005). Telefoniese onderhoud, 24 November.

VAN DER MERWE, F.J.G. (1978). Suid-Afrika se deelname aan die Olimpiese Spele: 1908-1960. Ongepubliseerde doktorsale proefskrif. Potchefstroom: PU vir CHO.

Prof. Floris van der Merwe: Departement Sportwetenskap, Universiteit Stellenbosch, Privaatsak X1, Matieland 7602, Republiek van Suid-Afrika. Tel.: +27 (0)21 808 4915, Faks.: +27 (0) 808 4817, E-pos: floris@sun.ac.za

(*Vakredakteur: Dr. C. Venter*)